

kojoj se u Rimu prividno vidi da je Polara udaljenija od horizonta nego od zenita. Snježana Paušek-Baždar komentira Gradićeva gledišta o građi i svojstvima anorganske tvari, o nastanku kamenja i kovina te njegova shvaćanja o transformacijama i kemijskim promjenama anorganskih supstancija.

Kratku obavijest o znanstvenoj prepisci između talijanskog matematičara Vivianija i Gradića daje Ernest Stipanić, dok Mijo Korade raspravlja o polemici koju su Stjepan Gradić i Honoré Fabri vodili o probabilizmu.

Mirko Dražen Grmek objavljuje anonimni horoskop s astropološkim proračunima i predikcijama, izračen u Dubrovniku povodom rođenja Stjepana Gradića. Zaključuje da ne postoji nikakvo značajno podudaranje između tih proricanja i stvarne životne sudbine Stjepana Gradića.

Pored već spomenutog Krasićevog rada, Gradićevu društvenu djelatnost, napose diplomatsku aktivnost u službi Dubrovnika, obrađuje još nekoliko autora. Dragutin Skoko donosi Gradićev opis potresa iz 1667. godine, kojim je u prvom redu želio upoznati Republiku Veneciju o nastalim štetama radi do-

bivanja pomoći. Ekonomsku i političku situaciju u doba velikog potresa, te Gradićevo djelovanje u vezi s obnovom razrušenoga grada, prikazuju Vinko Foretić i Vladimir Muljević, dok Ilija Mitić opisuje najvažnije Gradićeve diplomatske pothvate, među kojima se ističe aktivnost nakon potresa te sudjelovanje u onemogućavanju mletačkih i turskih prijetnji Dubrovniku u postpotresnom razdoblju. Josip Lučić izlaže ikako je Gradićev angažman pred najvišim crkvenim forumima u Rimu sačuvao Dubrovačkoj Republici mljetsku benediktinsku kongregaciju, iako je Gradić osobno bio za njezino ukidanje. Josip Luetić razmatra sadržaj Gradićevih diplomatskih pisama u kojima se osvrće na dubrovačke pomorske kapetane, luke i pomorsku trgovinu.

U posljednjem radu Zbornika Radomir Đorđević tumači smisao formule »Hypotheses non fingo«, Gradićeva suvremenika Isaaka Newtona te filozofske rasprave o toj formuli.

»Zbornik radova o dubrovačkom učenjaku Stjepanu Gradiću« predstavlja značajan prinos našoj historiografiji.

Nenad Vekarić

DUBROVNIK U MARKOVIĆEVOJ KNJIZI
»ZIDRO SLIKARSTVO 17. I 18. STOLJEĆA U DALMACIJI«
Zagreb 1985.

Zidno slikarstvo na našem tlu već je od antike vremenski i prostorno znatno prisutno. I na području Dalmacije, uključivši i širi teritorij Dubrovnika, sačuvali su se značajni primjerci, nekad znatno više zastupljeni. Kao specifična vrsta likovnog izraza, zidno slikarstvo predmijsva posebitost pristupa i obrade. Ono ima šire značenje i tehnološku podlogu od pukoga i uobičajenoga poimanja zidne slike, primjericice fresko-slike ili oslikane zidne podloge. Autor stoga u uvodnome dijelu svoje monografije metodološki i analitički uzorno razglaba pojmovno i terminološki definiciju zidne slike. Obuhvaćajući razdoblje 17. i 18. st., zapravo od kraja 16. do početka 19. st.,

tematiku situira u onodobni geografski pojam mletačke Dalmacije, od Raba do Boke kotorske. U to prostranstvo uvrštava i teritorij Dubrovačke Republike. Premda je naslov djelomice neprecizno označen vjerojatno poradi praktičkih razloga, u tekstualnome dijelu autor dosljedno sociološki, geopolitički i likovno objašnjava razlike i posebitosti mletačke Dalmacije i Dubrovačke Republike, što se cjelokupno odrazilo i u zidnome slikarstvu.

U ovome prikazu zadržat ću se na dio knjige, koji obrađuje taj vid slikarstva na području bivše Dubrovačke Republike. Ovaj odjeljak znatnoga opsega (str. 11—72, i sažetak) Marković ne promatra izolirano, već u širo-

me kontekstu cjelokupne tematike, pa značajke dubrovačke sredine i njene opreke spram Dalmacije prožimaju čitavu monografiju.

Autor likovna zbivanja, posebice zidnoga slikarstva, determinira u sklopu društvenih, ideologijskih i likovnih odrednica, što postojano provodi i na primjeru Dubrovnika. Takovo interferiranje uvjerljivo dokazuje analizom zatečena stanja. Prema tim svojstvima temeljna podjela uvjetuje i razlike u pristupu tematsko-likovnih rješenja. Nosioci narudžbi su dva vodeća društvena sloja: svećenstvo (crkva) i oligarhija dubrovačkih plemića. O tome je ovisila namjena zidne slike i njezin likovni tretman. Za prvu društvenu grupaciju bitno je obilježje namjena *kultu*. Slika je određena *religijskim sadržajima*. Plemstvo je u svojim stambenim ambijentima zidnom slikom predočavalo *svjetovne teme*. Tim se tematskim razlikama pridružuju i nejednaki arhitektonski uvjeti, pa i dekorativna načela.

Iako su spomenute organizacijske i tematske posebitosti opća osobina onodobnoga zidnoga slikarstva, u Dubrovnika su bile izrazitije zbog specifičnih povijesnih okolnosti. Prestanak djelovanja domaće slikarske škole u prvoj pol. 16. st. i promjena likovnoga ukusa bitni su čimbenici novonastalih mijena. Domaću likovnu tradiciju zamjenjuju različita likovna strujanja iz raznih središta Italije, izuzev Venecije. Plemstvo pri tome nerado prima novine, razvija dekorativne principe i tematske obrasce čvrsto vezane uz renesansno-humanistička shvaćanja i kasnije klasicistička usmjerenja. Crkva naprotiv nastoji, pod utjecajem značajnih promjena u njenom ustrojstvu od kraja 16. st., uvesti nove likovne koncepte, koji su se znatno razlikovali od renesansno-humanističkih. Dubrovačka vlast se dugo i ustrajno opirala takvim novinama na svom državnom teritoriju. U takvoj dvojnosti odvija se obradba zidnoga slikarstva na području Dubrovačke Republike. U stambenoj arhitekturi javne i privatne namjene prisutne su dvije vrste osebujnoga slikarskog žanra. Prvu tvore *drveni stropovi* (prizemlje Kneževa

dvora, dvije prostorije Sorkočevićeve palače, kasnije biskupske, tzv. »Neptunova soba« u Sorkočevićevom lapadskom ljetnikovcu, i iz 18. st. u palači Skočibuha — Bizar u Karmenu), kojih je zasigurno moralo biti više, stradalih u potresu 1667. godine. Stropne površine u spomenutim građevinama raščlanjene su kasetama i plitkim okvirima, sa slikama ili plastificiranom biljno-figuralnom ornamentikom. One su kadšto povezane i s rezbarskim radom, srazmjerno su manje i nisu bile prikladno mjesto za reprezentativne slikarske zadatke. Drugu vrstu sačinjavaju slike — prizori na zidovima u ljetnikovcima. Premda se zidno slikarstvo vrlo rijetko primjenjuje u stambenim prostorima (u Dalmaciji takovih primjera nema!), svojim značenjem, likovnom organizacijom i tematikom figuralnih prizora predstavlja dominantnu pojavu u tome vidu likovnosti u Dubrovniku 17. i 18. st. Kultura ladanja sa svojom tradicijom bila je konstitutivni elemenat društvenog života, u kojem su se očitovali i zrcalili duhovni dometi i intelektualni svjetonazor vlasteoskoga sloja. U reprezentativnome obliku tu se ostvaruju zamašne slikarsko-dekorativne zamisli i očituje barokna imaginacija. Samo u tri ljetnikovca nalaze se sačuvani veći kompleksi zidnih slika, od kraja 16. do početka 19. st., koji omogućuju praćenje razvojnoga puta i stilskih značajki. To su spomenuti Sorkočevićev ljetnikovac na Lapadu — danas Zavod za povijesne znanosti IC JAZU — s manirističkim prizorima na zidovima lodže, barokne slike u istoimenome ljetnikovcu u Rijeci Dubrovačkoj — danas ugostiteljski objekt uz marinu — na zidovima prostrane lodže, i Gradićev ljetnikovac u Gružu sa zidnim slikama, koje sežu do početka 19. st. i onovremenog klasicizma (prostor saloče). Marković ta tri primjerka detaljno ikonografski analizira svestranim uvidom u njihovu simboliku, slikarsko-dekorativnu provenijenciju (Caracci, Caravaggio) i likovno-estetske domete. Uz to ih povezuje uz kulturne značajke sredine i komparativnom metodom u okvir europskih strujanja.

Religijska je tematika poradi zajedničkih sadržaja katoličkog vjerovanja u obje religije, Dalmaciji i Dubrovačkoj Republici vrlo srodna. Ipak su nazočne razlike uvjetovane nejednakim okolnostima u kojima djeluju njihove crkvene organizacije (u Dalmaciji franjevci, u Dubrovniku isusovci). U Dubrovniku su 1667. god. porušene ili teško oštećene sve značajnije crkvene građevine, pa su propale i zidne slike u njima. U takovim prilikama bitna je prisutnost isusovačkoga reda. Najvažniji primjerci crkvenoga zidnog slikarstva su oslikani prostor moćnika novo sagrađene katedrale, djelo Dubrovčanina Petra Mateja (oko 1670—1726), čije djelovanje u prijelomnim promjenama dubrovačke likovne kulture ima osobito značenje, potom zidne slike u isusovačkoj crkvi, te stropne površine (sakristija isusovaca, crkve franjevaca i u crkvi u Karmenu). Marković s pravom najviše prostora posvećuje reprezentativnome uzorku baroknoga iluzionističkog slikarstva u crkvi sv. Ignacija, djelo Gaetana Garcije (između 1735—1739) uz neke kasnije dodatke. Temeljitom raščlambom, suvremenim interpretativnim obilježjima i usporednim prikazom tadašnjeg europskog, pogotovu rimskoga slikarstva te tipologije, autor nadograđuje prijašnja istraživanja (K. Prijatelj) i pridaje nove dimenzije.

Markovićeve je monografija bez dvojbe temeljito i analitičko djelo, fundirano modernijim teoretskim obrazloženjima, kako u okviru likovnostilskih označnica, tako i u društveno-socijalnome kontekstu.

Ipak, u kraćem odlomku naslovljenom *Povijesni presjek* imade ponekih nedovoljno preciznih, dvojbanih, pa i netočnih tvrdnji. Bez detaljnijih tumačenja navodim: pitanje turskoga protektorata nad Dubrovnikom, sudjelovanje dubrovačke flote u španjolskoj »nepobjedivoj armadi«, tobožnje distanciranje dubrovačkih vlasti od svojih sunarodnjaka u mletačkoj Dalmaciji i gotovo svaki prekid društvenih dodira, shematski pojednostavljen pojam salamankeza i sorboneza pri diferencijaciji dubrovačke vlastele, i pogotovu tvrdnja kako se nakon Napoleоновih ratova i reakcije ujedinjena Dalmacija našla u zajedništvu s ostalim hrvatskim zemljama (pa to je najbitniji zahtjev narodnoga preporoda u Dalmaciji, ostvaren tek u 20. st.).

I u citiranju literature nedostatak je poznavanje recentnih radova, u nekim segmentima knjige, pogotovu iz povijesti estetike (pr. Z. Posavac, Lj. Šifler-Premec).

To su, dakako, marginalne primjedbe, koje ne umanjuju znatne kvalitete monografije. Premda se o zidnome slikarstvu Dubrovnika u posebnim člancima i raspravama i ranije pisalo (A. Schneider, F. Kesterčanek, posebice C. Fisković o Sorkočevićevom ljetnikovcu na Lapadu, te spomenuti K. Prijatelj), Marković je akribijom, svojevrsnim sinkretizmom, teoretskom utemeljenošću podario cjelokupnu obradbu dijela likovne kulture, koja nije dala izuzetna ostvarenja, ali je značajan prinos sveukupnoj slici društveno-duhovne zbilje pokrajine mletačke Dalmacije i Dubrovačke Republike.

Miljenko Foretić